

Albert Fruzsina – Dávid Beáta: Férfiak és nők a családban egy kétgenerációs vizsgálat tükrében

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:

Albert Fruzsina – Dávid Beáta (2005): „Férfiak és nők a családban egy kétgenerációs vizsgálat tükrében” in: *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005.* Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György, (szerk.). Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Pp. 102–117.

Férfiak és nők a családban egy kétgenerációs vizsgálat tükrében

Albert Fruzsina – Dávid Beáta

Bevezető

Tanulmányunk a férfiak és nők kapcsolathálózatainak leírásához kíván újabb adalékokat szolgáltatni „*A 15 és 20 év közötti fiatalok és szüleik társadalmi beágyazottsága és annak hatása a testi-lelki egészségre*” című, két generációs kutatásunk adataira támaszkodva.¹ A vizsgálat alanyai 15–20 év közötti fiatalok és szüleik voltak.² A kérdőíveket úgy alakítottuk ki, hogy számos esetben a megkérdezett véleményét a vizsgálatban szereplő másik két családtagra vonatkozóan is megkérdeztük. Létrehoztunk egy ún. családi adatbázist, mely lehetővé teszi az általunk tükrözési módszernek nevezett technika alkalmazását, azaz a családtagokra vonatkozó oda-vissza kérdést.³

Az alábbiakban csupán a vizsgálatunkban szereplők kapcsolathálózatait illetően közlünk adatokat, különös tekintettel a vizsgált három családtag egymáshoz fűződő viszonyaira.

A kétgenerációs családok szocio-demográfiai jellemzői

A megkérdezett 15–20 éves fiatalok átlag 4 fős családokban élnek. A két fős háztartások aránya 6%, a három fősöké 21%, a négy fős családok aránya pedig 39%. Öt vagy annál több fős háztartásban a fiatalok 34%-a él. A megkérdezett gyerekek 13%-a csonka családban, és 12%-uk nem nukleáris család-

¹ A kutatást az 1/017/2001 számú NKFP program, az F 034608 számú OTKA és az A.1804/V/01 számú OKTK pályázat támogatta.

² A minta a 15 és 20 év közötti fiatalokra nem és kor szerint reprezentatív. 191 esetben „teljes” háromszögről beszélhetünk, azaz a gyermek mellett az anya és az apa adatai is rendelkezésünkre állnak. 50 esetben a háromszög „csonka”, vagyis a gyermek mellett a kérdőíveket csak az egyik szülő – zömmel a mama (90%) – töltötte ki. Ennek a leggyakoribb oka, hogy az anya egyedül neveli a gyermeket (29 eset). Tíz esetben fordult elő, hogy a társ elhunyt és négy esetben az apa nem volt hajlandó válaszolni. A teljes mintanagyság így 244 gyerek és 432 felnőtt. Az adatfelvétel Veresegyházon, 2002. első felében zajlott.

³ A családi adatbázis alapja a 244 személyt tartalmazó „gyerekadatbázis”, ehhez igazítottuk hozzá az „anya” (236 eset) és az „apa” (196 eset) adatbázist. A két utóbbi adatbázist a teljes felnőtt adatbázis nemek szerinti kettébontásával kaptuk. A családi adatbázisban, ahogy már fentebb jeleztük, 191 esetben mind a három, 50 esetben kettő és 3 esetben csak egyetlen egy személy válaszolt.

ban él. Az ún. egyéb családtípusba sorolt esetek mintegy fele többgenerációs⁴, a másik fele pedig egyéb rokkal vagy ismerőssel való együttélést jelent. Az anyák 88%-ának további gyermekei is vannak. A vérszerinti apák aránya alacsonyabb, 91%. Családtípus szerint vizsgálva a „Te gyereked” legmagasabb arányban az „egyéb” családtípusban fordul elő: ebben a típusban közel minden negyedik gyerek a nem vérszerinti apjával él együtt.

A mintánkba került szülő-generációra jellemzőek az országos adatokon is megfigyelt trendek: az anyák között az apáknál magasabb arányban találunk alsófokú (legfeljebb 8 osztály), illetve középfokú végzettségűeket. Az apák felülreprezentáltak a szakmunkások és a diplomával rendelkezők csoportjaiban. A felsőfokú végzettségűek aránya mintánkban az országos átlagnál magasabb. Az anyák átlag életkora 44 év, az apáké 46 év. Az egészségi állapot szempontjából kritikus, ún. kűszöbkorosztályba⁵ (40–49 évesek) a megkérdezett szűlők mintegy 60%-a tartozik.

A férfiak között alig van olyan, aki egyedűl – valamilyen társ nélkül – él: majdnem egytizedűk házasként egy másik nővel él együtt, akinek gyakran⁶ a gyereket is neveli. A nők között jóval magasabb a társ nélkül élők aránya (15%).

A megkérdezett fiatalok a két nemet fele-fele arányban képviselik (123 fiú és 121 lány). A vizsgálatban részt vevő fiúk és a lányok azonos korűak.

A személyes kapcsolathálózatok

Az adatfelvétel sajátosságai két szempontból is lehetőséget adnak a személyes kapcsolathálózatok jellemzésére. Egyrészt jellemezhetőek a szűlők és a fiatalok egocentrikus kapcsolathálózatai, másrészt azonban tanulságos szeműgyre vennűnk azt is, hogy a vizsgálatban részt vevő három családtag, azaz az apa, anya, illetve a tinédzser korű gyerek mennyire állnak valóban kapcsolatban egymással életűk egyes, adatfelvételűnkben vizsgált dimenzióiban.

A kérdezettek egocentrikus kapcsolathálózatának beazonosítására három Fischer-féle névgenerátor szituációt használtűnk, melyek az instrumentális segítű⁷, a bizalmas, lelki támogató⁸, illetve a szabadidű eltöltésekor⁹ szerepet játszó kapcsolatokat kívánták felfedni (McAllister–Fischer, 1978).

⁴ A többgenerációs együttélés teljes mintabeli aránya 7%.

⁵ Egészség-szociológiai felmérések adatai alapján meghatározható az ún. kűszöbkorosztály, a 40–49 évesek korcsoportja, amely ismert és kezelt betegségekkel ugyan még nem rendelkezik, de már számos kűros, betegségmegelőző állapot és panasz jellemzi. (Susánszky–Szántó, 2002: 165)

⁶ A házás, élettárrsal élő férfiak 28%-ánál a kérdezett gyerek nem a sajátja volt.

⁷ Az instrumentális kapcsolatokat feltárű kérdés így hangzott: „Kikre számíthat(s), kiktűl kaphat(s) segítséget a mindennapokban előfordulű kisebb-nagyobb gyakorlati teendűk, problémák megoldásában?”

⁸ A bizalmas kapcsolatokra vonatkozó kérdés a kűvetkező volt: „Ha az elműlt fél évre gondol(s) kik azok az emberek, akikkel fontosabb dolgait, problémáit, panaszait megbeszélte(d)?”

Szerepváltozások

Az összes említések átlaga a fiatalok esetében 8,86 fő, míg az anyák átlagosan 6,97, az apák 6,34 altert¹⁰ neveztek meg. Ha a többször megemlített személyeket csak egyszer vesszük figyelembe, akkor láthatjuk, hogy átlagosan a fiatalok 5,38, anyáik 4,53, apáik 4,38 másik személyt említettek, ez átlagos hálózati méretük (1. táblázat). Hasonlóképp mindhárom vizsgált helyzetben a legtöbb személyt a fiatalok, a legkevesebbet az apák említették. Átlagosan a legtöbb személyt a szabadidő eltöltése kapcsán nevezték meg a kérdezettek.

1. táblázat

A névgenerátor szituációkban említett személyek számának átlaga, szituációnként, egyes vizsgált alcsoportok szerint, ahol az átlagok eltérései az egyes csoportok között statisztikailag szignifikánsak (fő)

	Instrumentális segítség	Lelki támasz	Szabadidő eltöltése	Átlagos hálózati méret a 3 szituáció alapján
Gyerek	3,0	2,65	3,2	5,38
Fiú		2,37		
Lány		2,9		
Anya	2,1	2,02	2,8	4,53
Apával és gyerekekkel	2,2		2,9	4,71
Csak gyerekekkel	1,77		2,2	3,77
Apa	2,09	1,65	2,58	4,38

Megvizsgálhatjuk a három névgenerátor szituáció alapján kialakult kapcsolathálózat belső összetételét is. Az 1. és 2. ábrából látható, hogy számszerűleg a barátok jelenléte a lehangsúlyosabb a kapcsolathálózatokban. Ez kiváltképp a fiatalok esetében igaz, ahol a barátok az említett személyek csaknem felét teszik ki (1. ábra). A fiatalok ezen kívül legszorosabb családtagjaikat említik 10% körüli arányban: más emberek jelenléte a vizsgálatban a feltérképezett módszer alapján elenyésző.

A szülők esetében is legnagyobb arányban barátokat találunk a megemlített személyek között (2. ábra). A férfiak feleségeiknél jelentősen nagyobb arányban említettek barátokat (28%, ill. 20%). Az anyák családtagjaikat, főként szüleiket (gyaníthatóan saját anyjukat) férjeiknél nagyobb arányban nevezték meg (11%, ill. 5%). A legközelebbi családtagok, azaz a házastárs/partner, illetve gyerekek és szülők mellett a felnőttek egyéb rokonaikat is – kiváltképp gyerekeikhez képest – jelentősebb számban említik. A szom-

⁹ Szabadidő eltöltésére vonatkozó kérdés így hangzott: „Kik azok a személyek, akikkel eljár(sz) szórakozni, kik azok akikkel, közös programot csinál(sz)?”

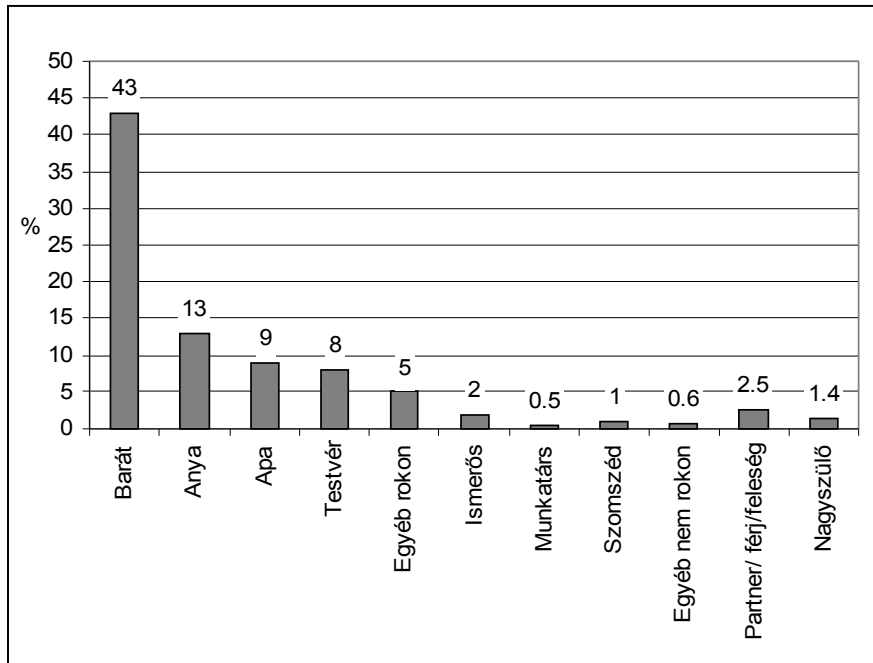
A kérdezettek szituációnként maximum öt, azaz mindösszesen maximum 15 nevet említhettek. Ez az elméleti maximum természetesen nem zárta ki annak lehetőségét, hogy egy adott személyt akár mind a három szituációban is megemlítsenek a kérdezettek.

¹⁰ Megnevezett személy.

szédok, munkatársak, egyéb nem rokonok összesen is alig több, mint tizedét alkotják az említett kapcsolatoknak.

1. ábra

A 3 névgenerátor szituáció alapján kialakult belső kapcsolat-struktúra a fiataloknál (%)

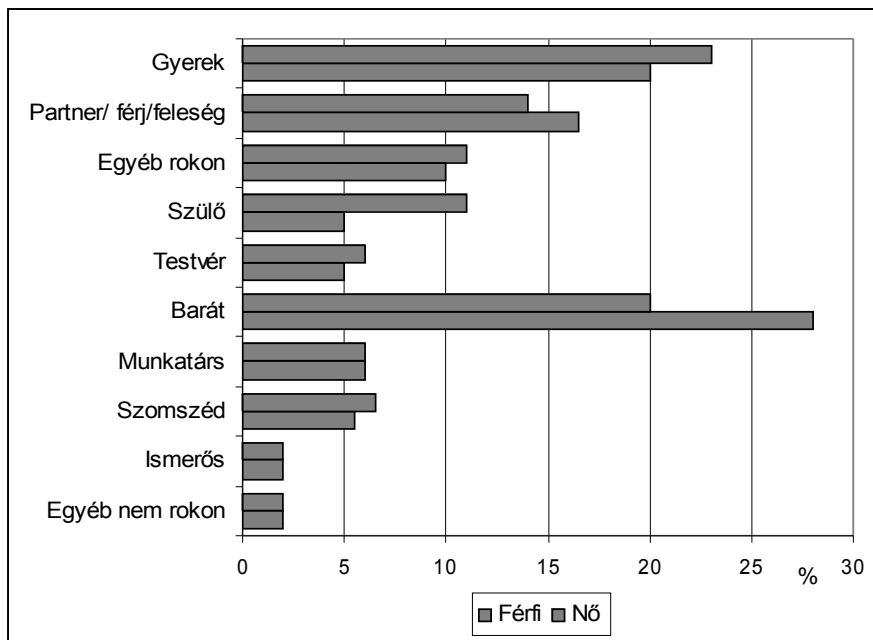

A gyermekeiket egyedül nevelő nők személyes kapcsolathálózata kisebb. A különbség a családi kapcsolatok tekintetében van: a kevesebb említés a férj hiányának tudható be, amit úgy tűnik sem egyéb családi, sem családon kívüli kapcsolattal nem tudnak pótolni. A gyerekek kapcsolatainak számát az „apa-hiány” nem befolyásolja. Az egyedülálló anyák jelenlétének mértéke gyermekeik kapcsolathálózataiban hasonló a társsal élő anyákéhoz. A különbség annyi, hogy míg a társsal élő anyák számos dimenzióban partnerükkel együtt látnak el bizonyos funkciókat a fiatal életében, az egyedülálló nők e tekintetben csak magukra vannak utalva. Az apák fizikai távolléte sajnos a közvetlen jelenlétet elvileg nem annyira megkívánó dimenziókban (például lelki támasz) is nagyon markánsan tetten érhető.

2. ábra

Szerepváltozások

A három névgenerátor szituáció alapján kialakult belső kapcsolat-struktúra a szülőknél (%)

A kapcsolathálózat mérete a házastársak között erősen összefügg: minél több kapcsolata van az egyik félnek, az a másik számára is több kapcsolatot jelent.¹¹ A gyerek és szülői kapcsolathálózatának mérete között nincs markáns összefüggés.¹²

A teljes kapcsolathálózatok dinamikája a gyerek-apa-anya háromszögben

A három vizsgált szituációban alig akad olyan család, ahol mindenki mindenkit említ, azaz ahol egymás kapcsolathálózataiban kölcsönösen szerepel a családból vizsgálatunkba került három személy. Ugyanakkor meglehetősen magas az „üres háromszögű” családoknak az aránya: ezek azok a családok, ahol a három családtag egymást egyáltalán nem említi a névgenerátor szituációkban. Kapcsolathálózat-metszetként vizsgálva az „üres háromszögű” családok aránya a lelki támasz esetében a legalacsonyabb, 11%, az instrumentális segítségnél 18 és a szabadidő eltöltésénél 36%(!). A családok több mint egy harmada tehát teljes egészében szűk családjá nélkül, másokkal tölti

¹¹ Korrelációs együttható: 0,416, szig.: 0,000.

¹² Az anyák network méretével egyáltalán nem, az apákéval igen kis mértékben függ össze gyermekük kapcsolathálózatának mérete (korrelációs együttható: 0,170, szig.: 0,017).

a szabadidejét. Ez a fiatalok esetében valamennyire még érthető, hiszen ebben az életkorban épp a szülőkről való leszakadás sokszor viharos korszakát élik, viszont a házastársak, partnerek viszonylatában ez szomorú tény.

Az alábbiakban kissé részletesebben is megvizsgáljuk a kapcsolathálózatok egyes dimenzióit.

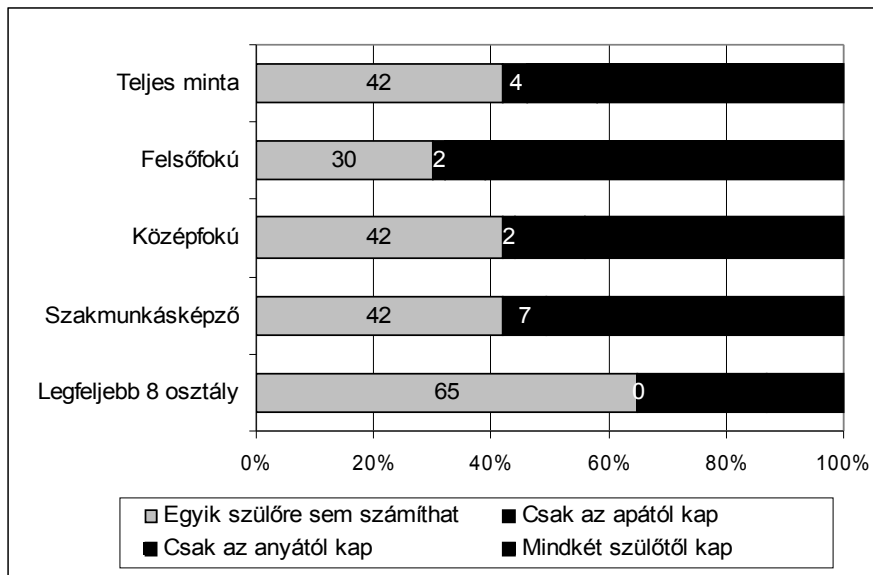
Instrumentális segítségnyújtás

A fiatalok szemszögéből vizsgálva az egyes szituációkat, az instrumentális segítség esetében nincs jelentős különbség a nemek között.

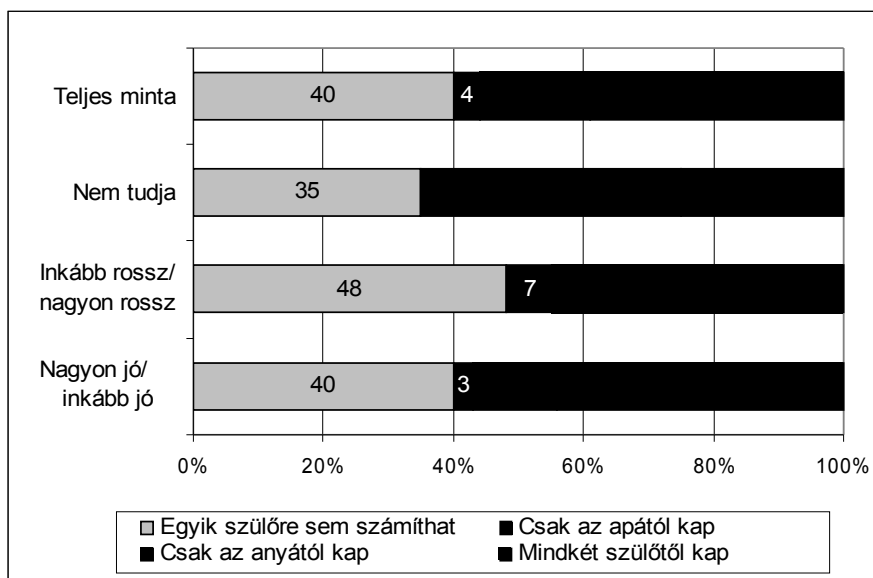
A fiatalok szüleitől leginkább instrumentális segítséget, illetve emocionális támaszt várnak, ezekben a dimenziókban legalább egyik szülőjét a minta 59%-a, illetve 54%-a említette. Instrumentális segítséget a megkérdezett fiatalok 37%-a kap mindkét szülőjétől, további 19% csak az anyától és 4% csak az apától. Azokban a családokban, ahol az apa iskolai végzettsége magasabb inkább jellemző, hogy a gyermek mindkét szülőjétől kap instrumentális segítséget. Ezzel szemben azokban a családokban, ahol az apa alacsony iskolai végzettségű inkább jellemző, hogy a gyerek egyik szülőjére sem számíthat e tekintetben (3. ábra).

3. ábra

A fiatal instrumentális segítséget kap szüleitől – a válaszok megoszlása az apa iskolai végzettsége szerint kialakított csoportokban, %

A fiatal instrumentális segítséget kap szüleitől – a válaszok megoszlása a szülők párkapcsolatának fiatal általi minősítése szerint kialakított csoportokban (%)

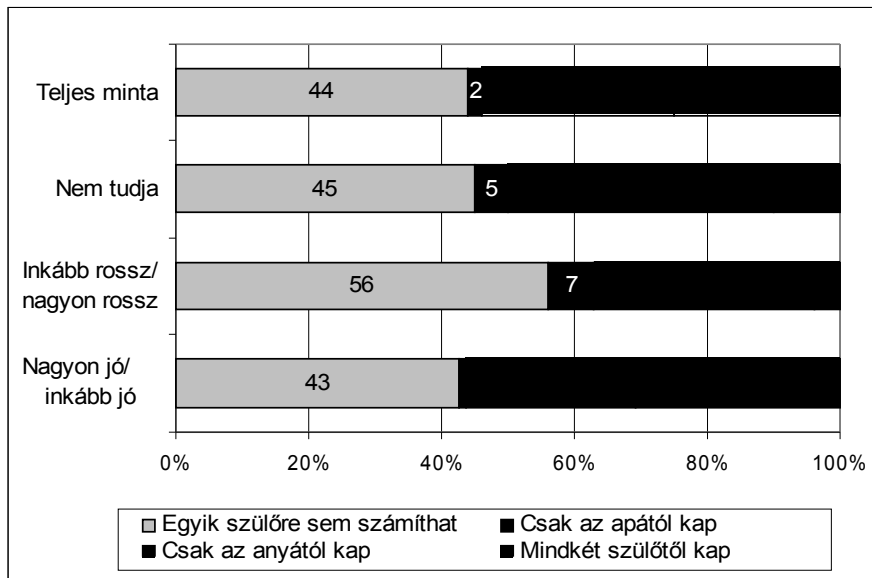
Noha kutatásunk fókuszában családok álltak, a családi élet alapjául szolgáló párkapcsolat minőségére közvetlenül csak a fiatalok által kitöltött önkéntes kérdőív egy kérdése vonatkozott.¹³ Azokban a családokban, ahol a szülők házasságát a fiatal összességében jónak ítéli, a fiatalok mind instrumentális segítségre, mind lelki támaszra inkább számíthatnak mindkét szülőtől, illetve jelentősen kisebb azok aránya, akik ilyen segítségre egyáltalán nem számíthatnak (4–5. ábra).

A szülő-párok háromnegyede nem kap instrumentális segítséget gyermekétől, de az esetek 7%-ában mindkét szülőt segíti így gyermeke. Azokban a családokban, ahol a vizsgálatunkba került fiatalnak nincs testvére, a fiatalok nagyobb arányban segítik egyik vagy mindkét szülőjüket instrumentális jellegű feladatok megoldásában (46%, ill. 24%).

Minden harmadik szülő-pár kölcsönösen nyújt egymásnak instrumentális segítséget, az esetek 20%-ában csak a nő említette, hogy kap ilyen segítséget a férfitől, ezzel szemben minden tizedik esetben csak a férfi említette, hogy partnerétől kapott ilyen támogatást.

¹³ A kérdés: „Szerinted milyen szüleid házassága (az a partnerkapcsolat, amit látsz)?”. Válaszlehetőségek: nagyon jó; inkább jó, mint rossz; inkább rossz, mint jó; nagyon rossz; nem tudom eldönteni.

A fiatal problémáit megbeszéli szüleivel – a válaszok megoszlása a szülők párkapcsolatának fiatal általi minősítése szerint kialakított csoportokban (%)

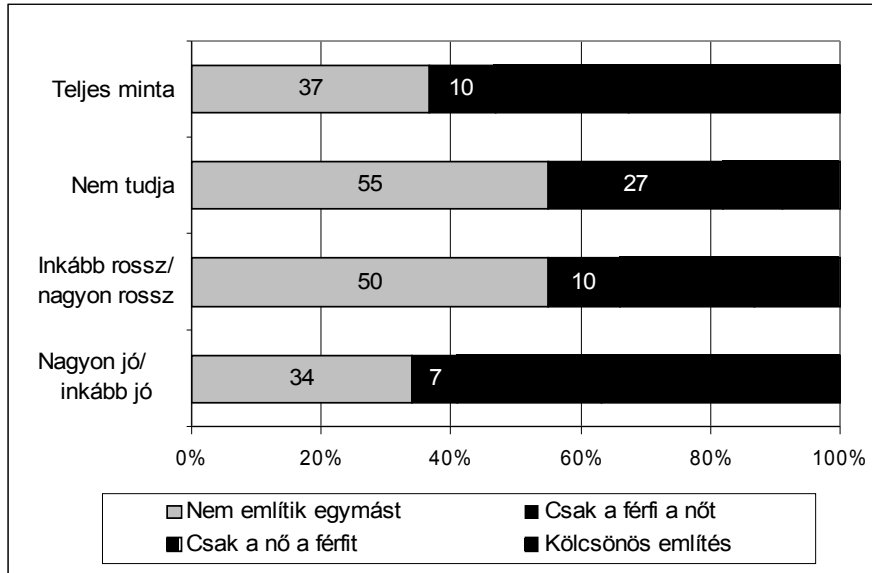
Azt, hogy a fiatalok viszonylag jól ítélték meg szüleik kapcsolatát, alátámasztja az a tény, hogy a a jónak ítélt házasságokban a szülő-párok egymást többszörös arányban említik kölcsönösen mind az instrumentális segítség, mind a problémák megbeszélése vonatkozásában, mint azokban a párkapcsolatokban, amelyet a gyermek rossznak tart, vagy melynek minőségét nem tudja megítélni (6–7. ábra). Ez az összefüggés a partnerrel való szabadidő eltöltés vonatkozásában trendjeiben hasonló, viszont statisztikai értelemben nem szignifikáns.

A szülők házasságának megítélése azonban egyáltalán nincs befolyással arra, hogy a kérdezett fiatal a három szituációban milyen mértékben említi a szüleit.

Szerepváltozások

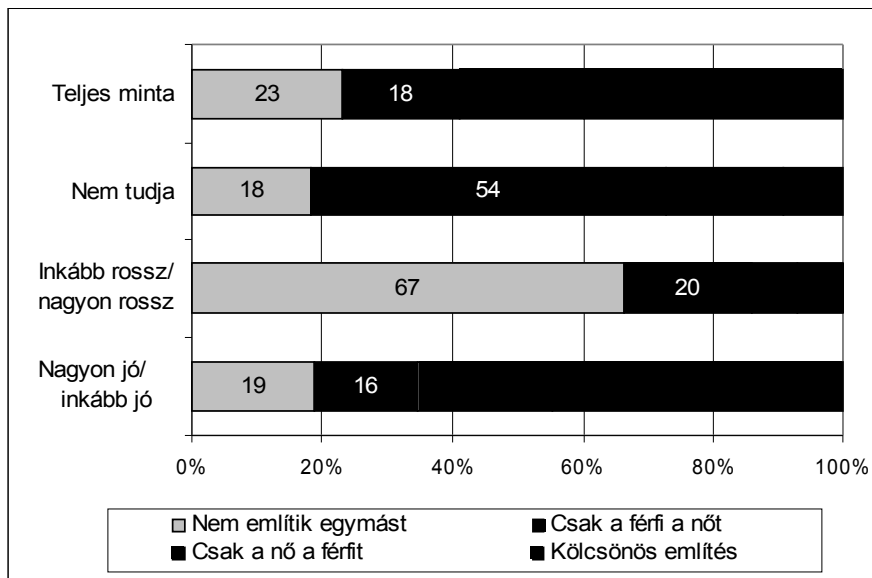
6. ábra

Instrumentális segítségnyújtás a szülők között – a válaszok megoszlása a szülők párkapcsolatának fiatal általi minősítése szerint kialakított csoportokban (%)

7. ábra

Problémák megbeszélése a szülők között – a válaszok megoszlása a szülők párkapcsolatának fiatal általi minősítése szerint kialakított csoportokban (%)

Problémák megbeszélése

Az emocionális támasz, bizalmas vagy akár „lelki szemetesláda” funkciót szolgáló emberi kapcsolatok mérésére az ún. fontos beszélgetési hálózatokat használtuk fel (Marsden, 1991).¹⁴ Azt találtuk, hogy a vizsgált mintában problémáit, fontos dolgait a gyerekek 7%-a, az anyák 12%-a, az apáknak pedig 19%-a egyáltalán nem tudta kivel megosztani, azaz azt is mondhatnánk, ezeknek az embereknek nincs lelki bizalmasuk, igazi emocionális támaszuk.

2. táblázat

A lelki bizalmasok száma alcsoportonként (%)

Bizalmas kapcsolatok száma	Fiatalok (N=244)	Anyák (N=210)	Apák (N=196)
0	7	12	19
1	21	35	41
2	22	19	17
3	19	15	10
4	11	11	7
5	20	8	7

A lányok több, átlagosan három, míg a fiúk két személyhez fordulnak lelki problémáikkal. Ez a különbség a nemek között a szülők esetében is fennáll. A férfiak kevesebb emberhez fordulnak lelki problémáikkal, és inkább támaszkodnak házastársukra, mint fordítva.¹⁵ Minden harmadik férfi említette, hogy felesége a bizalmasa lelki problémái esetén. Emellett egynegyedük nevezte meg barátját, egytizedük gyermekét, 7%-uk pedig testvérét bizalmasaként. A fiúk szignifikánsan magasabb arányban említik az apjukat bizalmasukként, ami jelzi azt, hogy az apa hiánya esetén a fiúk fokozottan hátrányos helyzetbe kerülhetnek. A lányok esetében a lelki bizalmasok számában mérhető „többlet” az iskolatársak személyében keresendő, mivel kétszer magasabb a lányok kapcsolathálózatában az iskolatársak aránya, mint a fiúknál. A nők bizalmasai között a férjek aránya 25%, a gyermek(ek)é 19%, a szülő(k)é 14%, míg a barátok aránya 16%.

Ha családi szinten vizsgálódunk és az apa-anya-gyermek hármására fókuszálunk, a következő kép bontakozik ki. A párként együtt élő felnőttek csupán az esetek 40%-ában nevezték meg kölcsönösen a másikat olyan személyként, akivel problémáikat megoszthatónak vélik. Csaknem ugyanilyen

¹⁴ A kérdés így hangzott: „Ha az elmúlt fél évre gondol, kik azok az emberek, akikkel Ön a fontosabb dolgait, problémáit megbeszélte?”. A válaszadó maga ítélhette meg, mit is tart fontosnak. Korábbi vizsgálatok alapján várható, hogy ez a kérdés erős, intim és pozitív kapcsolatokat térképez fel.

¹⁵ Korábbi vizsgálataink ezzel egyező eredményt hoztak, ld. Albert–Dávid (1999).

Szerepváltozások

arányban nevezte meg csak az egyikük (egyoldalúan) a társát, viszont minden negyedik esetben egyikük sem említette ebben a kontextusban a másikat (!) (ld. 7. ábra, a teljes mintára vonatkozó megoszlások).

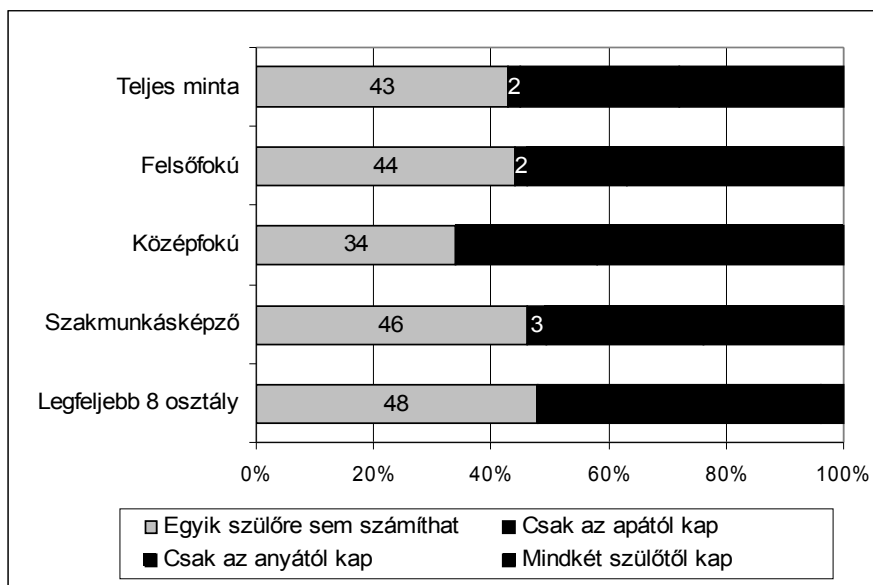
Elgondolkodtató, hogy a megkérdezett fiatalok csaknem fele (44%) egyik szülőjét sem említette bizalmasaként. Közülük minden ötödik fiatal senki mást sem tudott bizalmasaként megnevezni, azaz gyakorlatilag érzelmi támasz nélkül él a világban!

Elenyésző számban, főként a fiúk, csak az apjukat tartják bizalmasuknak, (2%), csaknem minden harmadik fiatal (a megkérdezettek 29%-a) csak az anyjával osztja meg problémáit, míg csupán minden negyedik megkérdezett beszél mindkét szülőjével bizalmasabb természetű dolgokról, illetve gondokról (ld. 5. ábra, a teljes mintára vonatkozó megoszlások).

Mindez statisztikai értelemben szignifikáns összefüggésben áll a szóban forgó anyák és apák iskolai végzettségével: azaz azokban a családokban, ahol a szülők iskolai végzettsége magasabb, kevésbé jellemző, hogy a fiatalok egyik szülőjükkel sem osztják meg gondjaikat és nagyobb eséllyel támaszkodhatnak e tekintetben mindkét „felmenőjükre” is (8. ábra).

8. ábra

A fiatal lelki támaszt kap szüleitől, az apa iskolai végzettsége szerint kialakított csoportokban (%)

Azokban a családokban, ahol a szülők házasságát gyermekük negatívan ítélte meg, azaz inkább rossznak, vagy nagyon rossznak tartotta azt, jelentősen nagyobb számban találunk olyan fiatalokat, akik egyik szülőjüket sem

tisztelik meg bizalmukkal (55–64%), és elenyésző körökben azoknak a száma, akik viszont mindkét szülőjükkel megoszthatnák életük intimitásait is (6, illetve 0%(!), v.ö. 37%-a azoknak, akik szüleik házasságát nagyon jónak ítélik). (Ld. 5. ábra.)

A szülőkre kevésbé jellemző, hogy szinte felnőtt korú, 15–20 éves gyermekeikkel problémáikról, gondjaikról beszéljenek. Ez a vizsgált családok háromnegyedében egyáltalán nem történik meg, mindkét szülő csak elvétve, az esetek 2%-ában jelölte meg a vizsgálatban szereplő gyermekét bizalmasaként, viszont míg az anya az esetek 15%-ában, addig az apa csak az esetek 7%-ában tartja bizalmasának gyermekét.

Az együttélés minőségének indikátoraként is felfogható az, hogy a szülő párok 22%-a egyáltalán nem említi egymást lelki bizalmasai között. Egyoldalúan egymást (a férfit a nőt, illetve a nő a férfit) csaknem egyötödnyien jelölték meg, és a kölcsönös említések száma mindössze 39% volt.¹⁶

A fenti jelenség meghatározóinak árnyaltabb megismerésére és az egyes változók „egyedi hatásának” meghatározására a többváltozós elemzéseket bináris logisztikus regresszió¹⁷ módszerrel végeztünk. Egyrészt megvizsgáltuk, hogy mi befolyásolja azt, hogy egy fiatal bizalmasaként legalább valamelyik szülőjét megnevezi-e. A modellbe bevontuk a szülők és a gyermek életkorát, a gyermek nemét, iskolájának típusát, az apa illetve anya iskolai végzettségét, gazdasági aktivitását, hogy van-e testvére a kérdezett fiatalnak, illetve hogy hogyan minősíti szülei házasságát. Meglepő módon arra, hogy a fiatalok szüleiket bizalmasuknak tartják-e vagy sem, a többi bevont változó hatásának kiszűrése után két változó hatását találtuk statisztikai értelemben szignifikánsnak, még hozzá ellentétes „előjellel”.

Az inaktív anyák gyermekei az aktív anyák gyermekeihez képest csaknem háromszoros arányban említik legalább egyik szülőjüket bizalmasuként. Viszont azokban a családokban, ahol az apa inaktív, erre az esély 84%-kal kisebb, mint az aktív apával „rendelkező” családok esetében. (Ld. 3. táblázat, valamint Dávid–Albert, 2004.)

¹⁶ A „jó” házasság minimum-kritériumának gondolnánk azt, hogy a partnerek problémáikat, gondjaikat egymással (is) megosztják, megbeszélik.

¹⁷ A szülők bizalmasként való megnevezésének esélyét bináris logisztikus regresszióval vizsgáltuk. A többváltozós elemzés lehetővé teszi több magyarázó jellemző egy vizsgált tényezőre kifejtett hatásának elemzését úgy, hogy elkülöníti azok egymástól független hatását. Az alábbi összefüggés-elemzés a magyarázó jellemzők önálló hatását számszerűsíti, „kiszűrve” az elemzésbe bevont többi jellemző hatását. Mivel a magyarázó tényezők hatásának elemzésekor a populáció különböző csoportjait hasonlítjuk össze, a tapasztalt különbségek nem értelmezhetőek az egyén szintjén.

Szerepváltozások

3. táblázat

„Legalább egyik szülő a fiatal bizalmasa” mint függő változón végzett logisztikus regressziós becslések eredményei – az egyes magyarázó változókhoz kapcsolódó esélyhányadosok¹⁸

Magyarázó változók	Exp(B)
Anya iskolai végzettsége (ref.: max. 8 osztály)	
Szakmunkásképző	0,910
Középfokú	2,214
Felsőfokú	1,135
Apa iskolai végzettsége (ref.: max. 8 osztály)	
Szakmunkásképző	1,563
Középfokú	1,059
Felsőfokú	1,095
Anya gazdasági aktivitása (ref.: aktív)	2,767*
Apa gazdasági aktivitása (ref.: aktív)	0,160*
Van-e testvére a kérdezett fiatalnak (ref.: nincs)	0,445
A szülők házasságának megítélése (ref.: jó)	
Rossz	0,933
Nem tudja	0,887
Fiatal neme (ref.: fiú)	0,452
Apa bántalmazta-e anyát (ref.: nem)	0,313
Fiatal életkora (ref.: 15 éves)	
16 éves	1,011
17 éves	0,600
18 éves	1,253
19 éves	0,449
20 éves	1,308
Fiatal milyen iskolatípusba jár (ref.: általános iskola)	
Szakmunkásképző	0,776
Szakközépiskola	0,355
Gimnázium	2,748
Felsőfokú	2,151
Egyéb tanulás (pl. tanfolyam)	2,503
Anya életkora (ref.: max. 39 éves)	
40–45 éves	0,552
46–50 éves	1,722
50 feletti	0,652
Apa életkora (ref.: max. 39 éves)	
40–45 éves	1,597
46–50 éves	1,881
50 feletti	1,987
<i>Nagelkerke-féle pszeudó-R² (magyarázóerő)</i>	<i>24%</i>

* p < 0,05

¹⁸ Egy magyarázó tényező hatását jellemző esélyhányados becslésekor az elemzésben szereplő többi tényező hatását az alkalmazott logisztikus regresszió kiszűri.

Megvizsgáltuk azt is, vajon mi befolyásolja azt, hogy egy szülőpár egymást kölcsönösen bizalmas partnerként említi-e vagy sem. Ebben a modellben a következő változókat szerepeltettük: az apa és anya iskolai végzettsége, gazdasági aktivitása, a kérdezett fiatal neme, van-e a kérdezettől kívül más gyermek is a családban, a kérdezett fiatal milyennek ítéli szülei házasságát, illetve előfordult-e hogy az apa verte/bántalmazta az anyát (4. táblázat).

4. táblázat

„Kölcsönösen bizalmasai egymásnak a házastársak” mint függő változón végzett logisztikus regressziós becslések eredményei. Az egyes magyarázó változókhoz kapcsolódó esélyhányadosok

Magyarázó változók	Exp(B)
Anya iskolai végzettsége (ref.: max. 8 osztály)	
Szakmunkásképző	0,535
Középfokú	0,970
Felsőfokú	0,959
Apa iskolai végzettsége (ref.: max. 8 osztály)	
Szakmunkásképző	4,041*
Középfokú	2,564
Felsőfokú	4,115*
Anya gazdasági aktivitása (ref.: aktív)	0,725
Apa gazdasági aktivitása (ref.: aktív)	1,032
Van-e testvére a kérdezett fiatalnak (ref.: nincs)	1,195
A szülők házasságának megítélése (ref.: jó)	
Rossz	0,070*
Nem tudja	0,195
A fiatal neme (ref.: fiú)	0,452*
Apa bántalmazta-e anyát (ref.: nem)	0,313
<i>Nagelkerke-féle pszeudó-R² (magyarázóerő)</i>	<i>20%</i>

* $p < 0,05$

A szülők házasságának megítélése a többváltozós modellben is markáns összefüggésben áll a szülők egymással való kölcsönös, bizalmas kapcsolatával: azaz eszerint a fiatalok jó hatásfokkal ítélik meg felmenőik párkapcsolatának minőségét. A rossznak ítélt házasságokban élő szülők csoportja 93%-kal kisebb, azaz egészen minimális eséllyel tartja egymást kölcsönösen bizalmasának, mint azok, akik gyerekük szerint jó házasságban élnek.

A legfeljebb 8 osztályt végzett férfiakkal képest társukkal a szakmunkás és felsőfokú végzettségű férfiak 4-szer, a középfokú végzettségűek 2,5-szer nagyobb eséllyel vannak kölcsönösen bizalmas viszonyban.

Érdekes módon azokban a családokban, ahol a vizsgálatban szereplő fiatal lány, 55%-kal kisebb eséllyel nevezik meg a szülők egymást kölcsönösen bizalmasuknak, mint ahol a kérdezett fiatal fiú. Ezt a jelenséget egyelőre nem tudjuk megmagyarázni.

A szabadidő eltöltése

A szabadidő eltöltése kapcsán említett személyeket vizsgálva azt találjuk, hogy a fiúk esetében jóval magasabb (66%) a barátok aránya, mint a lányoknál (54,5%). A lányok inkább iskolatársat (20%) és partnert említenek (5%), a fiúk esetében a megfelelő arányok 11% és 2%. A lányok kapcsolatai nem szerint kevésbé homogének, mint a fiúké. A fiúk kapcsolatainak 84%-a szintén fiú, míg a lányok kapcsolatainak csak 64,5%-a lány.

Az említések alapján a fiatalok és a szülők kapcsolathálózata között a legnagyobb különbség a szabadidő eltöltésére vonatkozó kérdésnél van. Míg a szülők minden negyedik említése a gyerekre vonatkozik, addig a fiatalok kevesebb mint 5%-a említi, hogy szülejével (is) tölti szabadidejét! Más megfogalmazásban: a szabadidő eltöltésében – részben persze életkori sajátosságok miatt – a fiatalok nem számítanak szüleikre, tizből csaknem kilenc fiatal ebben a kontextusban egyik szülőjét sem nevezte meg. A szülők szabadidős elfoglaltságaiban ennél nagyobb szerepet játszanak gyermekeik, noha minden hatodik szülő nem említette szabadidős tevékenységeiben partnerként gyermekét.

Ami ennél is meglepőbb, hogy a szülő-párok csaknem fele egymást sem említette egyáltalán ebben a kontextusban, és csupán minden negyedik esetben említették a szülők kölcsönösen, hogy egymással töltik szabadidejüket. A vizsgált szocio-demográfiai jellemzők közül csak a férfi gazdasági aktivitása áll szignifikáns kapcsolatban a szabadidő házas-, élettárrsal való közös eltöltésével. Az aktív férfiak közül minden negyedik társával kölcsönösen szabadidős partnerként nevezte meg egymást, és „csak” 42%-uk esetében nem említette a párok egyik tagja sem e tekintetben a másikat. Az inaktív férfiak esetében ez a két arányszám 12% (kölcsönös említés), illetve 62% (egyáltalán nem említették egymást).

Összegzés

Vizsgálatunkat elvileg egy előnyös helyzetben lévő mintán végeztük, azaz zömében olyan családok körében, melyek együtt, vagy legalábbis partnerkapcsolatban, minimum átlagos körülmények között nevelik legalább egy, tiznédzser korú/ fiatal felnőtt gyermeküket. Hogy mit takar valójában ez az együttélés, nem túl kedvező színben tűnik ki adatainkból: leginkább talán el-

érhető lelki támaszt, habár ebből sem részesül legalábbis egymástól a vizsgált párok ötöde, s a fiatalok csaknem fele, kisebb mértékben instrumentális segítségnyújtást, de legkevésbé együtt eltöltött szabadidőt, amiből töltekezni, feltöltődni lehetne. A minden bizonnyal kölcsönösnek minősíthető, szimmetrikus viszonyok aránya pedig végképp alacsony a vizsgált dimenziókban. Ezek a jelenségek viszont erős kapcsolatban állnak a pszichés és fizikai állapot, az egész közérzet minőségével (Albert *et al.*, 2004).

Irodalom

- Albert F.–Dávid B., 1998: Társas kapcsolatok, magányosság 1998-ban. In: Szívós P.–Tóth I. Gy. szerk.: Társadalmi tény-kép 1998. Budapest: TÁRKI, pp. 211–220.
- Albert F.–Dávid B., 1999: A bizalmas kapcsolatokról. In: Szívós P.–Tóth I. Gy. szerk.: Monitor 1999. Budapest: TÁRKI, pp. 218–230.
- Albert F.–Dávid B., 2004: Családi kapcsolatok és családműködés egy kétgenerációs vizsgálat tükrében. Embertárs, II. évf. 3. sz., pp. 250–262.
- Albert F.–Dávid B.–Koszonits R.–Örkényi Á.–Tóth O., 2004: F 034608 számú OTKA pályázat „A 15 és 20 év közötti fiatalok és szüleik társadalmi beágyazottsága és annak hatása a testi-lelki egészségre”. Kézirat.
- Dávid B.–Albert F., 2004: Érzéki csalódások: fiatalok és szüleik a szerelemről és a partnerkapcsolatokról. Fordulópont, 2004/4. pp. 12–25.
- Marsden, P. V. 1991. Az amerikaiak fontos beszélgetési hálózatai. In: Angelusz R.–Tardos R., szerk.: Társadalmak rejtett hálózata. Budapest: MKI, pp. 353–371.
- McAllister, L.–C. S. Fischer, 1978. A procedure for surveying personal networks. Sociological Methods and Research, no. 7, pp. 131–148.
- Susánszky É.–Szántó Zs., 2002: Az egészségi állapot szempontjából veszélyeztetett fiatalok demográfiai és társadalmi jellemzői. In: Szabó A.–Bauer B.–Laki L., szerk.: Ifjúság 2000. Tanulmányok I. Budapest Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, pp. 154–165.